

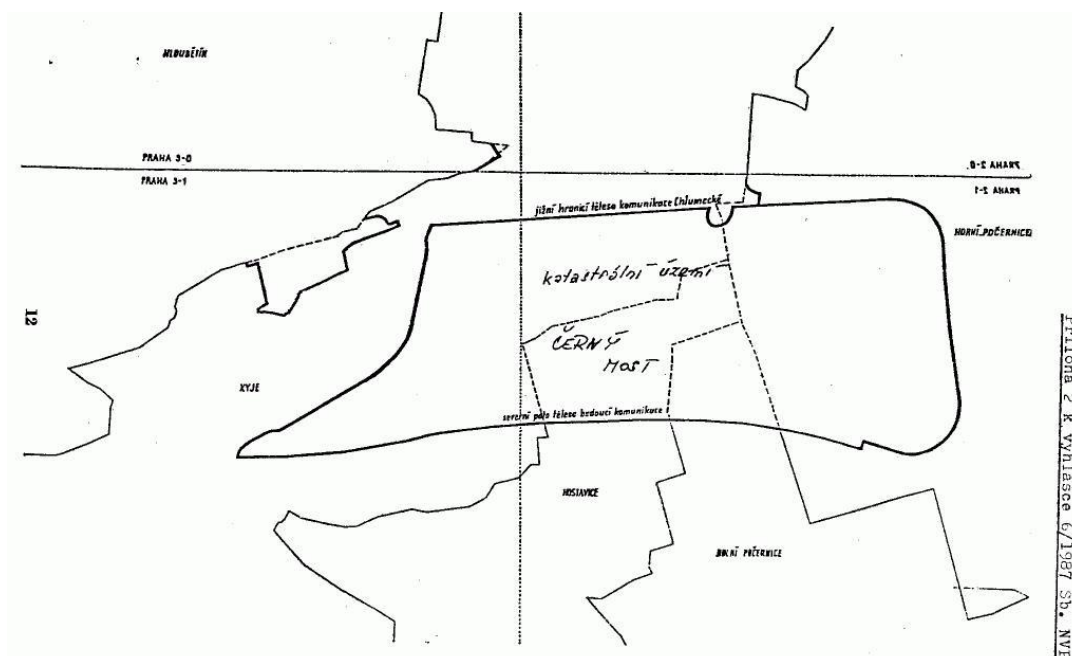
15 | ČERNÝ MOST – MEZI PANELÁKY A KOMERČNÍ ZÁSTAVBOU

Jana Jíchová

Sídliště Černý Most nalezneme v severovýchodní části Prahy, na území městského obvodu Praha 9, nedaleko pražského městského okruhu. V polovině 19. století se na území dnešního Černého Mostu nenacházela žádná zástavba, pouze louky a pole (ČÚZK, 2021). I následně se dlouhodobě jednalo o území pouze s roztroušenou zástavbou. Až koncem 70. let 20. století zde byly „na zelené louce“ položeny základy první části sídliště označovaného jako sídliště Černý Most I, na něž navázala další výstavba, a i v současnosti je v plánu další rozšiřování. Výstavby a podoby sídliště se dotkla změna režimu nejen v urbanistické, ale i v symbolické rovině. Původně zde byly ulice pojmenovány podle funkcionářů a politiků především ze SSSR, v souvislosti s politickými změnami po listopadu 1989 byly přejmenovány po československých letcích.

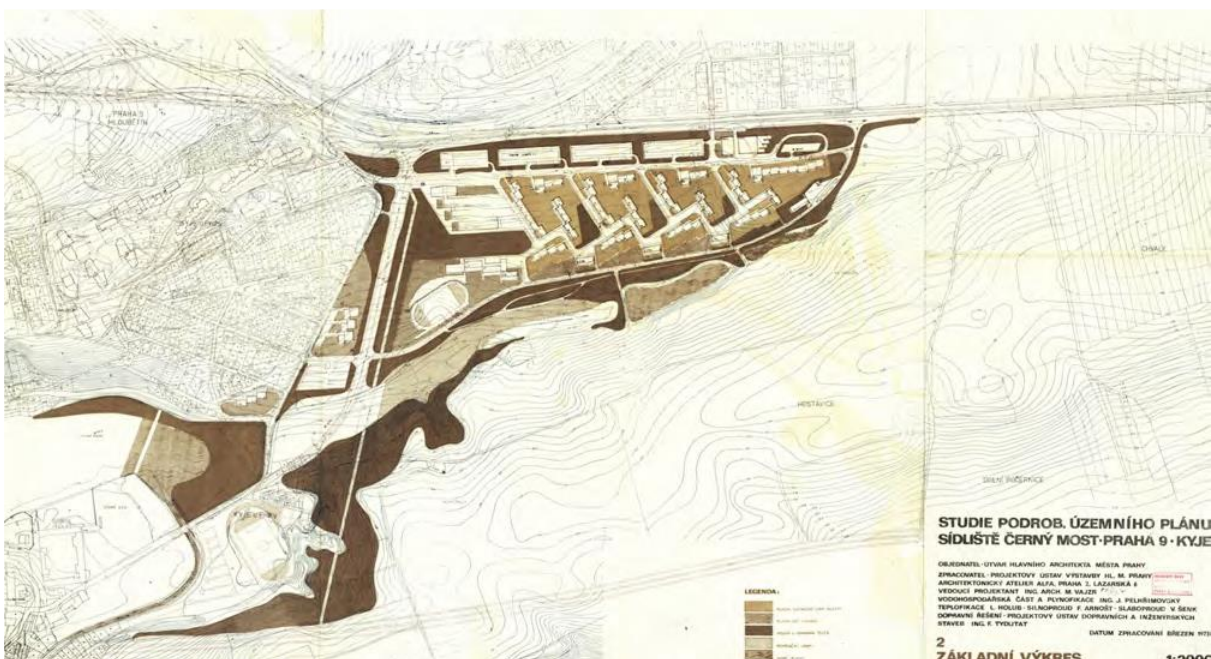
Katastrální území bylo pro Černý Most vytvořeno až v roce 1987 z částí dosavadních katastrálních území Horní Počernice, Dolní Počernice, Kyje a Hostavice (obrázek 15.1). Ani jeho název oproti většině jiných nevznikl na základě názvu bývalé obce, samoty či usedlosti. Pochází od místního označení původního kamenného mostu, který vedl nad železniční tratí do Čelákovice a byl černý od kouře z parních lokomotiv (stržen byl v roce 1924).

Obrázek 15.1: Vznik katastrálního území Černý Most.

Zdroj: Vyhláška č. 6/1987.

Sídlíště Černý Most bylo projektováno v Projektovém ústavu výstavby hl. m. Prahy, konkrétně ateliérem Alfa, který vedl architekt Vladimír Machonin. Původní objednávka Útvaru hlavního architekta města Prahy zněla na menší celek (1780 bytových jednotek pro 5340 obyvatel), dnes označovaný jako Černý Most I – Rajská zahrada. Pro výstavbu byly použity typové podklady kladoucí důraz zejména na ekonomické a plošné charakteristiky (ekonomizace, hustota zalidnění, výška souboru, hustota zástavby). Sídlíště bylo vybudované pomocí konstrukčního systému VVÚ – ETA, unifikovaných jednotek, které se rytmicky opakovaly, což je zřejmé i na obrázku 15.2. Podobně i všechny byty měly obdobné řešení kuchyňského a jídelního koutu s lodžii, součástí domů byly suterény využívané jako sklepy, prádelny a menší herny pro děti. Domy jsou šesti, osmi a dvanáctipodlažní a původně se lišily s ohledem na cílovou kategorii (podrobněji Pavlová, 2015).

Obrázek 15.2: Studie podrobného územního plánu sídlíště Černý Most I.

Zdroj: Pavlová (2015).

Černý Most I byl dokončen v roce 1980, o pět let později začala výstavba Černého Mostu II. Původně se však s touto výstavbou nepočítalo, až v roce 1973 vyvstala potřeba dalšího rozšiřování bydlení především v okrajových částech Prahy (Pavlová, 2015). Zajímavostí je, že poté bylo v plánu navázat na zástavbu ve stylu zahradního města a Baťových domků. Z toho nakonec sešlo a pokračovalo se v zástavbě panelovými domy. Plánovaný počet bytů přesahoval v této části sedm tisíc a jen do roku 1991 jich bylo postaveno více než pět tisíc (Matoušek, Seidlová, 2010). Podoba sídlíště byla ovlivněna i dopravní infrastrukturou. Hlavní osu sídlíště měly představovat ulice Bryksova a Ocelkova, v jejímž případě byly ale původní plány významně ovlivněny výstavbou trasy metra B.

Černý Most II lze rozčlenit na pět etap výstavby (viz mapa), které nesou podobné urbanistické rysy – v centru každé se nachází oblast se zelení spojená se školskými institucemi (základní škola, mateřská škola, jesle). Kolem nich jsou bloky domů v řadách, přičemž do dvanáctipodlažních byly primárně situovány prodejny a restaurace. Na fyzické podobě se podílela přísnější pravidla, ale i změna vedoucího ateliéru. Pavlová (2015) upozorňuje na spekulace, že po této změně kvalita projektování upadá, jelikož zakázka nepatří mezi prioritní zakázky ateliéru. Obrázky 15.3 a 15.4 ukazují různě starou výstavbu v části Černý Most II.

Obrázek 15.3: Černý Most II – panelové domy v ulici Bobkova.

Foto: Jana Jíchová (2021).

Specifickou „součástí“ sídliště je komerční zóna, která zahrnuje široké spektrum obchodů a nabízených služeb. V roce 1997 bylo otevřeno Centrum Černý Most, na přelomu tisíciletí se přidalo zábavní centrum, kde nalezneme různorodou škálu služeb a obchodů, od multikina, restaurací až po sportovní vyžití (aktuálně 182 obchodů a 18 restaurací; CČM, 2021). Do současnosti v okolí vznikly další obchodní prostory, např. IKEA, XXXLutz, zároveň na ni navazuje rozsáhlá obchodní zóna v Horních Počernicích. Černý Most se tak stal poměrně důležitým nákupním a obchodním centrem pro širší okolí, nejen tuto část Prahy, ale i její zázemí. Zároveň je území, které bylo v ještě relativně nedávné době pouze s roztroušenou zástavbou, nyní takřka plně zastavěno a vyplňuje prostor mezi sousedními Kyjemi a Horními Počernicemi.

Obrázek 15.4: Černý Most II – nová zástavba v Bryksově ulici.

Foto: Jana Jíchová (2021).

Vývoj počtu obyvatel, domů a bytů

Stavební práce na území Černého Mostu probíhaly významně již od 70., resp. 80. let 20. století, k roku 1991 zde bylo 132 domů s 3005 byty. Počet obyvatel významně narostl až v 90. letech 20. století a v prvních letech 21. století, v roce 1991 zde žilo jen necelých 7000 trvale bydlících obyvatel, do roku 2001 se tento počet téměř ztrojnásobil. Hrubá míra migračního salda je zde v období 1992 až 1999 jedna z nejvyšších v Praze, silnější migrační proudy jsou zřejmé zejména z Vinohrad, Kobylis a ze Žižkova (Přidalová, Ouředníček, Nemeškal, 2015). Následně je zřejmý stabilní přírůstek obyvatelstva okolo 5,5 tisíce obyvatel ročně. Ukazují to i data za hrubou míru migračního salda, která se v období 2000 až 2013 držela okolo průměru Prahy, silnější migrační proud na Černý Most směřuje pouze ze sousedního Hloubětína (Přidalová, Ouředníček, Nemeškal, 2015). Mezi přistěhovalými výrazně převažovaly věkové skupiny v produktivním věku, zejména mezi 25 a 39 lety (Ouředníček, Přidalová, Nemeškal, 2014). Vzhledem k dokončování výstavby V. etapy Černého Mostu II lze očekávat vyšší migrační saldo a další nárůst počtu obyvatel. V souvislosti s postupnou výstavbou jednotlivých částí sídliště se zřetelně projevuje prostorová diferenciací růstu počtu obyvatel, domů a bytů v jednotlivých

urbanistických obvodech (UO). Vyšší populační růst vykazuje UO Čihadla, naopak migrační ztráty zejména UO Černý Most II-západ a UO Černý Most II-střed (Kopecká a kol., 2019).

Vývoj sociálního prostředí a věkové struktury

Současné studie zabývající se vývojem sídlišť poukazují na heterogenitu jejich vývoje i aktuální situace (Maier, 2004; Temelová a kol., 2011, Špaček, 2012, Špačková, Pospíšilová, 2017 aj.). Mezi diskutovaná potenciální rizika a negativní trendy patří pokles úrovně vzdělanosti obyvatelstva, ekonomické problémy, koncentrace etnických menšin, problémy spojené se soukromým vlastnictvím (společné rozhodování a provoz), symbolická stigmatizace sídlišť, ale i nedostatky vázané na fyzickou strukturu – technický stav budov, kvalita veřejných prostranství aj. (shrnuje např. Špaček, 2012). Některé zmiňované trendy jsou zřejmé i na Černém Mostě. Studie upozorňují na podprůměrné vzdělanostní charakteristiky (Němec, Brabec, 2015; Kopecká a kol., 2019), ale i vyšší počty nezaměstnaných či vyšší koncentraci osob pobírajících příspěvek na živobytí (Kopecká a kol., 2019; viz obrázek 15.5). Podle starší analýzy GAC (2007) zde rovněž existovaly lokality s vyšším rizikem segregace. O Černém Mostě se též mluvilo v souvislosti s existencí gangů mládeže (Kopecká a kol., 2019).

Obrázek 15.5: Počet nezaměstnaných na Černém Mostě podle ulic.

Zdroj: výřez z Kopecká a kol. (2019).

Poznámka: Diagramy zachycují celkový údaj o počtu osob evidovaných na úřadu práce podle jednotlivých ulic.

Při pohledu na věkovou strukturu obyvatel Černého Mostu v roce 1991 je zřejmé, že se do nově postavených panelových domů stěhovaly ve velké míře specifické skupiny obyvatel. Byly to zejména rodiny s dětmi, což dokládá nejvyšší zastoupení věkových skupin 10–14 let, 5–9 let a 35–39 let. Naopak lidé starší 65 let tvořili v roce 1991 pouze 1,4 % zdejší populace. O necelých 30 let později se věková struktura významně proměnila, což je částečně dáno i samotným procesem stárnutí populace, tedy posunem obyvatel do starších věkových skupin. Na první pohled je věková pyramida v roce 2019 užší, bez výrazných zářezů u některých věkových skupin, jak tomu bylo v roce 1991. Zatímco podíl dětí se výrazně snížil (32,6 % v roce

1991 a 14,4 % v roce 2019), narostl nejen podíl obyvatel starších 65 let (11,4 %), ale i podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva. Celkově lze říci, že podobně jako na jiných sídlištích dochází ke stárnutí populace. Doba výstavby jednotlivých etap sídliště výrazně ovlivňuje věkovou strukturu jednotlivých urbanistických obvodů. Mezi nejstarší části patří urbanistický obvod Černý Most I, nejmladší věkovou strukturu nalezneme v urbanistickém obvodu Čihadla (Kopecká a kol., 2019).

Proměnu obyvatelstva mezi lety 2001 a 2011 významně ovlivnila bytová politika hlavního města Prahy, specifikem Černého Mostu je totiž struktura bytů podle vlastnictví. Bytový fond byl v 90. letech v Praze převeden z vlastnictví státu do vlastnictví hlavního města, následně byla většina převedena na jednotlivé městské části a dále privatizována. V případě Černého Mostu ale mnoho bytů zůstalo právě ve vlastnictví hlavního města (a jejich počet se zvyšoval z důvodu financování některé další zástavby hlavním městem) či městské části (v roce 2016 zde tvořily obecní byty 21 % celkového bytového fondu, průměr v Praze přitom činí 11 % [Němec, 2017]). Tyto byty měly sloužit zejména pro realizaci celopražské bytové politiky, v letech 2000 až 2004 zde každá městská část měla vyčleněný určitý počet bytů, které mohla obsadit nájemníky podle vlastního uvážení (Matoušek, Seidlová, 2010). Později byly byty přidělovány podle koncepce bytové politiky hlavního města, většina byla určena pro sociálně slabší obyvatele, dále jako integrační byty pro cizince či jako bezbariérové bydlení pro hendikepované obyvatele. Koncepce celopražské bytové politiky tak poměrně zásadně ovlivnila sociální složení sídliště a prostorová koncentrace takto specificky přidělených bytů se ukázala jako problematická. Matoušek a Seidlová (2010) upozorňují nejen na stížnosti sousedů na hluk, nepořádek a rušení nočního klidu, ale i nárůst zátěže pro sociální služby či počtu neplatičů nájemného. Zapojením neziskového sektoru, zřízení širšího spektra komunitních služeb, spolupráce místní samosprávy i proměna bytové politiky postupně pomohla situaci zlepšit. Jak však dokládá nedávná studie Kopecké a kol. (2019), některé problémy přetrvávají, např. přestupková činnost, koncentrace ubytoven aj.

Počet cizinců žijících na území Černého Mostu se mezi sčítáními 2001 a 2011 zvýšil o 8,6 procentního bodu (na 13 %). V roce 2020 žilo na Černém Mostě 3500 hlášených obyvatel s jiným než českým občanstvím. Z pohledu struktury podle občanství se situace na Černém Mostě od Prahy příliš neliší. Výrazněji jsou zde zastoupeni obyvatelé s ukrajinským (36 % ze všech občanství, kromě českého, oproti průměru Prahy o 10 procentních bodů více), vietnamským a čínským občanstvím, naopak méně obyvatelé s ruským a slovenským občanstvím. Mezi další početnější menšiny žijící na Černém Mostě patří obyvatelé mající slovenské (12 %) a vietnamské (10 %) občanství, následují obyvatelé s občanstvím ruským, čínským, rumunským, mongolským, bulharským, kazašským a běloruským (všichni 2 až 7 %). Vyšší koncentraci obyvatel vybraných občanství nalezneme v některých urbanistických obvodech. Konkrétně se jedná o ukrajinské (48 % v Černém Mostě II-východ), čínské (Černý

Most I 10 %, Černý Most II-střed 8 %), ruské a vietnamské (18 %, resp. 15 % v UO Čihadla) obyvatele.

Ačkoliv největší rozvoj Černého Mostu nastal až od 70. let 20. století, je zřejmé, jak významně se do současnosti lokalita proměnila. Významně se zde projevila postupná výstavba jednotlivých částí sídliště, která dokumentuje nejen vývoj z pohledu urbanismu a fyzické struktury, ale rovněž specifičnost obyvatelstva, pro které byla určena. V tomto ohledu nelze opominout vlastnictví bytů hlavním městem (i městskou částí) a jeho politiku přidělování bytů, která ovlivňuje zdejší strukturu populace.

Literatura:

GAC (2007): Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR. GAC, spol. s r. o., Praha. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa/int_ph1_5.html [cit. 20. 6. 2020].

KOPECKÁ, Z., DVOŘÁKOVÁ, N., OUŘEDNÍČEK, M., JÍCHOVÁ, J., SÝKORA, J. (2019): *Analýza segregace a možností rozvoje území městské části Praha 14*. Výzkumná zpráva Urbánní a regionální laboratoř. Dostupné z: https://www.praha14.cz/samosprava/wp-content/uploads/sites/3/2018/06/Analyza_segrecace_P14_final.pdf [cit. 15. 6. 2021].

MAIER, K. (2004): Udržitelná regenerace sídlišť. *Urbanismus a územní rozvoj*, 7 (4): 16–24.

MATOUŠEK, R., SEIDLOVÁ, M. (2010): *Praha – Černý Most*. In: Sýkora, L. (ed.): *Rezidenční segregace*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 112–116.

NĚMEC, M. (2017): *Analýza bydlení a realitního trhu na území hl. m. Prahy z pohledu jeho dostupnosti a potřebnosti*. Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, sekce strategií a politik, Praha. Dostupné z: https://www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/ssp/analyzy/bydleni_realitni_trh/analyza_bydleni_a_realitního_trhu_po_zohledneni_pripominek.pdf [cit. 19. 7. 2020].

NĚMEC, M., BRABEC, T. (2015): *Analýza vývoje sociální struktury velkých pražských sídlišť mezi lety 2001 a 2011*. Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Praha. Dostupné z: <https://www.iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/obecne/analyza-vyvoje-socialni-struktury-velkych-prazskych-sidlist-mezi-lety-2001-a-2011-final.pdf> [cit. 24. 5. 2021].

OUŘEDNÍČEK, M., PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): *Migrace v Praze 2000–2013*. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha. Dostupné z: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/historie> [cit. 24. 5. 2021].

PAVLOVÁ, J. (2015): Analýza vývoje sídliště Černý Most (se zaměřením na vnitroblok „Vybíralova“ a nejbližší okolí). Dostupné z: <https://docplayer.cz/20168814-Analyza-vyvoje-sidliste-cerny-most.html> [cit. 15. 8. 2020].

PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2015): *Historické aspekty migrace v Praze*. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha. Dostupné z: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/historie> [cit. 15. 8. 2020].

ŠPAČEK, O. (2012): Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 48 (5): 965–988.

ŠPAČKOVÁ, P., POSPÍŠILOVÁ, L. (2017): Diferenciace českých panelových sídlišť z hlediska vzdělanosti jejich obyvatel. *Historická geografie*, 43 (2): 171–192.

TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M., PULDOVÁ, P. (2011): Housing Estates in the Czech Republic after Socialism: Various Trajectories and Inner Differentiation. *Urban Studies*, 48 (9): 1811–1834.

Zdroje dat:

ARCČR 500 (2016): Databáze vektorových GIS vrstev.

CČM (2021): Centrum Černý Most. Dostupné z: <https://www.centrumcernymost.cz/stores> [cit. 27. 6. 2021].

CIZINECKÁ POLICIE (2019): Interní databáze cizích státních příslušníků k 1. 1. 2018.

ČSÚ (1991): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2001): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2011): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2011. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2019): Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2000–2019. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2019): Databáze demografických údajů za obce ČR. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2020): Obyvatelstvo podle pohlaví a věkových skupin v urbanistických obvodech Prahy k 31. 12. 2019. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ a MV (2007): *Statistický lexikon obcí České republiky 2007*. Český statistický úřad a Ministerstvo vnitra ČR.

ČÚZK (1990-5): Státní mapa 1:5 000 odvozená. Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

ČÚZK (1999-2000): Státní mapa 1:5 000 odvozená. Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

ČÚZK (2020): Originální mapy stabilního katastru 1836–1843. 1:2 880. Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha. Dostupné z: <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html> [cit. 22. 7. 2020].

ČÚZK (2021): Císařské otisky spojené (1824–1843). Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/> [cit. 8. 7. 2021].

IPR (2020): Archiv leteckých snímků (Ortofotomap). Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy. Dostupné z: <https://app.iprpraha.cz/apl/app/ortofoto-archiv/> [cit. 22. 7. 2020].

KARTOGRAFIE PRAHA (1991): Praha – plán města. Kartografie, Praha, 1 : 20 000.

KARTOGRAFIE PRAHA (2007): Praha – plán města. Kartografie, Praha, 1 : 20 000.

PALACKÝ, F. (1848): *Popis království Českého: čili Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCLIII vykonaného*. J. G. Kalve, Praha.

PŘÍSPĚVATELÉ OPEN STREET MAP (2020): Databáze vektorových GIS vrstev. Dostupné z: openstreetmap.org [cit. 22. 7. 2020].

SLDB (1991): Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů. Urbanistické obvody v Praze. Český statistický úřad, Praha.

SLDB (2011): Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů. Urbanistické obvody v Praze. Český statistický úřad, Praha.

ŘSCP (2020): Cizinci v Česku. Interní anonymizovaná databáze. Ředitelství služby cizinecké policie ČR, Praha.

URRLAB (2013): Administrativní hranice katastrálních území Hlavního města Prahy 1921-2011. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Urbánní a regionální laboratoř, Praha. Dostupné z: <http://www.historickygis.cz/shp-vrstvy> [cit. 22. 7. 2020].

Vyhláška č. 6/1987 Sb. NVP, o připojení sídelních útvarů Lehovec, Černý Most k území přímo spravovaném Obvodním národním výborem v Praze 9. Dostupné z: https://www.praha.eu/public/e6/7a/c8/2567071_839100_vyhlaska_c._6_1987_o_pripojeni_sidelnich_utvaru.pdf [cit. 19. 6. 2021].